

هفتمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار - آموزش و پرورش استان کرمانشاه - واحد پژوهش سپاه پاسداران (با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رازی، دانشگاه آزاد، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه پیام نور کرمانشاه، دانشگاه علمی و کاربردی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه، دانشگاه صنعتی کرمانشاه، بنیاد شهید و سازمان ارشاد و
سر دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نمایه مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۸ اسفندماه ۱۴۰۳ شماره مقاله: ۴۸/۲۱۰۲ رده بندی کنگره: ب ۴۶/۶۵۵۰

تحلیل محتوای کتاب جامعه شناسی (۲) رشته علوم انسانی

بر اساس صورت بندی مسأله عاملیت و ساختار

دکتر انیس رضایی^۱

دکترای جامعه شناسی گرایش مسائل اجتماعی ایران، دبیر رسمی آموزش و پرورش ناحیه یک کرمانشاه

نگین قنبری

لیسانس علوم تربیتی، گرایش پیش دبستانی و دبستان

فائزه پرواره

لیسانس راهنمایی و مشاوره، معلم و مربی امور تربیتی شهرستان گیلانغرب

چکیده

پژوهش حاضر به تحلیل محتوای کتاب جامعه شناسی ۲ از منظر عاملیت و ساختار می پردازد و هدف آن بررسی میزان توجه به این دو مفهوم کلیدی در محتوای کتاب درسی است. برای این منظور، از روش تحلیل محتوای کیفی و کمی استفاده شده و متن کامل کتاب به عنوان جامعه آماری انتخاب گردیده است. به منظور نمونه گیری، از هر فصل یک درس به صورت تصادفی انتخاب شده و داده ها بر اساس واحد تحلیل جملات کدگذاری و تحلیل گردید. یافته های پژوهش نشان می دهد که ۶۰ درصد از محتوای کتاب بر ساختار و ۴۰ درصد بر عاملیت متمرکز است، که این عدم توازن می تواند تأثیر منفی بر نگرش دانش آموزان نسبت به نقش فردی و اجتماعی آن ها داشته باشد. با توجه به نقش غیرقابل انکار عاملیت و کنش های انسانی در توسعه اجتماعی و رفع چالش های جهانی، لازم است که در محتوای کتاب های درسی توجه بیشتری به مبحث عاملیت شود. پیشنهاد می شود که محتوای کتاب ها با معرفی نمونه های واقعی از نقش فعال افراد در تحولات اجتماعی، افزایش تأکید بر تعامل میان ساختار و عاملیت، و ارائه تمرین های تحلیلی به تقویت مهارت های تفکر انتقادی دانش آموزان کمک کند.

واژگان کلیدی: جامعه شناسی، تحلیل محتوا، ساختار، عاملیت، کنش اجتماعی، آموزش جامعه شناسی.

^۱ نویسنده مسئول

بخش اول: کلیات و تحلیل اولیه موضوع

تاریخ اندیشه اجتماعی تا دهه ۱۹۷۰ تنها با دو نوع نظریه در سطح خرد (کنش متقابل نمادین و مبادله) و کلان (کارکردگرایی و ساخت‌گرایی) مواجه بوده است. اما از اوایل دهه ۱۹۷۰، نظریه‌های ترکیبی جدیدی مطرح گردیدند که عمدتاً حاصل ترکیب دو سطح یادشده هستند. از این پس و از دهه ۱۹۸۰ به بعد، نشانه‌های زیادی مبنی بر انسجام بیشتر پیرامون ترکیب و تلفیق عاملیت و ساختار، خرد و کلان، فرد و جامعه در قالب رویکرد تلفیق‌گرایی صورت پذیرفته است (توحیدفام و حسینیان امیری، ۱۳۸۸: ۸۱).

رویکرد تلفیق‌گرایی که ادعایی فراتر از دوگانه‌گرایی دارد، بر مفهوم "رابطه" استوار است. این رویکرد به گونه‌ای از جوه عینی و ذهنی واقعیت فراتر رفته و دیالکتیک سوژه و ابژه را به عنوان بنیاد واقعیت اجتماعی در سطح هستی‌شناسی مدنظر قرار می‌دهد. به موازات این فرض، سطح معرفت‌شناسی و روش‌شناسی نیز تعریف و تنظیم می‌شوند (گالبی و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۱۸، به نقل از پارکر، ۱۳۹۱: ۱۰).

ساختار یکی از مفاهیم کلیدی جامعه‌شناسی است که معمولاً برای اشاره به الگوهای تکرارشونده رفتار اجتماعی استفاده می‌شود. از آنجا که این رفتارها فراگیر، مستمر و قاعده‌مند هستند، بر سایر انسان‌ها تأثیر می‌گذارند و آن‌ها را مقید و محدود می‌سازند. برای مثال، هنگام مراجعه به بانک در صف می‌ایستیم و در روابط خود از الگوهای رایج پیروی می‌کنیم. در مقابل، مفهوم "عاملیت" برای بیان میزان اراده آزاد افراد در کنش‌های اجتماعی آن‌ها استفاده می‌شود.

میزان عاملیت و اراده ما به میزان فشارهایی بستگی دارد که ساختارها به ما وارد می‌سازند. برخی شرایط (مانند یک وضعیت سیاسی مستبدانه) می‌تواند منجر به کاهش عاملیت در همه افراد شود (جالی‌پور و دیگران، ۱۳۸۷: ۴۷۷). در واقع، درک درست از رابطه بین عاملیت و ساختار به ما کمک می‌کند تا چالش‌های اجتماعی را بهتر تحلیل کنیم و به راهکارهای مؤثرتری دست یابیم.

علاوه بر این، لازم است به تأثیرات متقابل عاملیت و ساختار توجه کنیم. به عنوان مثال، عاملیت افراد می‌تواند موجب تغییر در ساختارهای اجتماعی شود. هنگامی که گروه‌های اجتماعی به صورت جمعی برای تغییر شرایط سیاسی یا اقتصادی تلاش می‌کنند، نشان می‌دهند که چگونه عاملیت می‌تواند به

بنابراین، ضروری است کتاب مذکور مورد تحلیل قرار گیرد تا به صورت علمی به پرسش‌های مربوط پاسخ داده شود. به طور کلی می‌توان گفت: سؤال اصلی این است که کتاب جامعه‌شناسی دوم متوسطه بیشتر بر کدام یک از موضوعات اصلی جامعه‌شناسی تمرکز دارد: عاملیت یا ساختار؟ همچنین، بررسی تأثیرات این دو مفهوم بر یکدیگر می‌تواند درک عمیق‌تری از دینامیک‌های اجتماعی و چالش‌های موجود در جوامع معاصر به ما بدهد.

تحلیل کتاب جامعه‌شناسی ۲ رشته علوم انسانی از نظر دو مفهوم جامعه‌شناختی ساختار و عاملیت.

● تحلیل کتاب جامعه‌شناسی ۲ رشته علوم انسانی از نظر ساختار.

- تحلیل کتاب جامعه‌شناسی، ۲ رشته علوم انسانی، از نظر عاملیت.

سوال اصلی

- در کتاب جامعه‌شناسی ۲ رشته علوم انسانی به کدام یک از مفاهیم ساختار یا عاملیت توجه بیشتری شده است؟

سوالات فرعی

- سهم هر کدام از عوامل ساختار و عاملیت در کتاب جامعه‌شناسی ۲ به چه میزان است؟

بخش دوم: چیستی و چرایی اهمیت موضوع

توجه به دو مفهوم ساختار و عاملیت در جامعه‌شناسی به ما کمک می‌کند تا دینامیک‌های اجتماعی را بهتر درک کنیم. ساختار به الگوها و نظام‌های سازمان‌یافته‌ای اشاره دارد که رفتارها و کنش‌های اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، در حالی که عاملیت به ظرفیت افراد برای اتخاذ تصمیمات و کنش‌های مستقل اشاره دارد. این دو مفهوم در تعامل با یکدیگر قرار دارند و تحلیل آن‌ها می‌تواند به ما کمک کند تا پیچیدگی‌های زندگی اجتماعی را شناسایی کنیم.

۱. درک عمیق‌تر از جامعه: بررسی تعامل بین ساختار و عاملیت به ما این امکان را می‌دهد که درک عمیق‌تری از نحوه عملکرد جامعه و چگونگی تأثیر متقابل این دو عامل بر رفتارها و روابط اجتماعی پیدا کنیم.

۲. پیشگیری از نگرش‌های یک‌سویه: تمرکز بیش از حد بر یکی از این دو مفهوم می‌تواند منجر به درک ناقص و یک‌بعدی از مسائل اجتماعی شود. به عنوان مثال، اگر فقط به ساختار توجه کنیم، ممکن است از تأثیرات عاملیت و خلاقیت فردی غافل شویم. برعکس، تأکید صرف بر عاملیت می‌تواند ما را از تأثیرات عمیق ساختارهای اجتماعی دور کند.

دورکیم، نماینده ساخت‌گرایان، بر این باور است که جامعه یک هستی اخلاقی است بر فراز هستی‌های فردی. او تأکید می‌کند که "خود اخلاقی" که پیش‌شرط فردیت اخلاقی است، تنها در جامعه شکل

می‌گیرد و جامعه نسبت به افراد، اولاً بیرونی است و ثانیاً به آگاهی افراد فشار وارد می‌کند. بر این اساس، تصور اراده‌گرایی یا آزادی به تنهایی غیرممکن است (حیدری و سرحدی، ۱۳۹۲).

از سوی دیگر، بلومر، نماینده عامل‌گرایان، معتقد است که جامعه از ساختارهای کلان تشکیل نشده و جوهر جامعه را باید در میان کنشگران و کنش‌های آن‌ها جستجو کرد. او جامعه بشری را به عنوان مجموعه‌ای از انسان‌های عمل‌کننده می‌داند که در تعاملات خود به کنش‌های معناداری دست می‌زنند (نیازی و مرتضوی، ۱۳۹۴: ۱۳ به نقل از ریتزر، ۱۳۸۹).

در نهایت، گیدنز، نماینده رویکرد تلفیقی، دو مفهوم عاملیت و ساختار را از یکدیگر جدا نمی‌کند و بر این باور است که کنش و ساختار دو پدیده دوگانه از یک واقعیت‌اند. هر کنش اجتماعی در برگرفته ساختاری است و هر ساختاری نیاز به کنش اجتماعی دارد (تنهایی، ۱۳۹۴: ۳۹۳). این رویکرد تلفیقی می‌تواند به ما در درک بهتر تعامل بین عناصر مختلف جامعه و همچنین در تحلیل محتوای کتاب‌های درسی کمک کند. با توجه به این پیشینه نظری و تجربی، ضروری است که در تحلیل محتوا و طراحی کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی، توازن و تعامل بین ساختار و عاملیت مورد توجه قرار گیرد تا دانش‌آموزان بتوانند درک جامع‌تری از مسائل اجتماعی پیدا کنند و در زندگی روزمره خود به کار ببرند.

بخش چهارم: یافته‌ها

در این پژوهش به طبقه‌ی ساختار کد ۱ و به طبقه‌ی عاملیت کد ۲ اختصاص داده شد. مالک تهیه شاخص‌ها با توجه به اهدافی بود که مؤلفان در ابتدای هر فصل کتاب برای آن فصل تعریف کرده بودند.

خوانش و مطالعه واحدهای تحلیل

فصل اول، درس دوم: فرهنگ جهانی

ساختار: نظام فرهنگی، فرهنگ جهانی، دین اسلام، استکبار، سرمایه‌داری

عاملیت: انسان، نقش‌ها، نژادها، تفاوت‌ها و محدودیت‌ها، عقاید فردی

جدول ۱- تحلیل محتوای درس دوم از کتاب جامعه‌شناسی

ردیف	واحد تحلیل درس دوم	شاخص	کد
۱	اسلام تداوم تاریخی بالا و گستره جغرافیایی وسیعی داشته است. ص ۱۱ جدول	اسلام	۱
۲	فرهنگ‌ها متنوع‌اند و این تنوع به عقاید و ارزش‌های اساسی آن‌ها برمی‌گردد. ص ۱۲	فرهنگ	۱
۳	فرهنگی که از مرزهای جغرافیایی و قومی عبور می‌کند و در جهان گسترش می‌یابد، فرهنگ جهانی است. ص ۱۲	فرهنگ جهانی	۱
۴	فرهنگ صهیونیسم و سرمایه‌داری دو نمونه فرهنگ سلطه‌جویانه هستند. ص ۱۳	فرهنگ صهیونیسم و سرمایه‌داری	۱
۵	فرهنگ صهیونیسم نژاد خاصی را مورد توجه قرار می‌دهد. ص ۱۳	فرهنگ صهیونیسم	۱

۶	سرمایه‌داری	سرمایه‌داری کانون ثروت و قدرت را مورد توجه قرار می‌دهد. ص ۱۳
۷	فرهنگ حق	فرهنگی که ارزش‌های آن مطابق نیازهای فطری باشد، فرهنگ حق است. ص ۱۳
۸	معنویت	فرهنگ جهانی باید از معنویت که ارزشی جهان‌شمول است، برخوردار باشد. ص ۱۵
۹	آزادی انسان	فرهنگ جهانی باید آزادی انسان را تأمین کند. ص ۱۵
۱۰	خصوصیات خلقی و رفتاری افراد	در طالع‌بینی خصوصیات خلقی و رفتاری افراد تحت تأثیر موقعیت اجرام آسمانی و زمان تولد آن‌ها تصور می‌شود. ص ۱۶ تصویر

جدول ارائه‌شده به تحلیل محتوای درس دوم از کتاب جامعه‌شناسی ۲ پرداخته و جملات کتاب را بر اساس دو مقوله‌ی ساختار و عاملیت طبقه‌بندی کرده است. در این تحلیل، جملاتی که به نهادهای اجتماعی، نظام‌های فرهنگی، ایدئولوژی‌ها و چارچوب‌های کلان جامعه اشاره دارند، در دسته‌ی ساختار (کد ۱) قرار گرفته‌اند. از جمله مفاهیمی که در این بخش دیده می‌شود، می‌توان به نظام فرهنگی، فرهنگ جهانی، دین اسلام، استکبار و سرمایه‌داری اشاره کرد. در مقابل، جملاتی که به فرد، نقش‌ها، تفاوت‌ها، آزادی‌ها و تأثیرگذاری انسان بر جامعه مربوط می‌شوند، در مقوله‌ی عاملیت (کد ۲) قرار گرفته‌اند. مواردی مانند آزادی انسان، خصوصیات خلقی و رفتاری افراد و عقاید فردی در این دسته جای گرفته‌اند. در تحلیل شاخص‌های جدول، دیده می‌شود که کتاب بر مفاهیمی مانند فرهنگ صهیونیسم و سرمایه‌داری به‌عنوان نمونه‌هایی از فرهنگ سلطه‌جو تأکید کرده است، درحالی‌که فرهنگ حق و معنویت را به‌عنوان ارزش‌های مطلوب معرفی می‌کند. این امر نشان می‌دهد که چارچوب کلی کتاب به نوعی بر تقابل برخی نظام‌های فرهنگی تمرکز دارد. همچنین، با توجه به سهم بالاتر جملات مرتبط با ساختار نسبت به عاملیت، به نظر می‌رسد که تأکید این درس بیشتر بر عوامل کلان اجتماعی است تا نقش فرد در تغییرات اجتماعی. این مسئله می‌تواند نشان‌دهنده‌ی نوع نگاه کتاب به رابطه‌ی میان فرد و جامعه باشد، که بیشتر از منظر تأثیرپذیری فرد از ساختارها مطرح شده است تا تأثیرگذاری او بر آنها. این تحلیل

می‌تواند در سایر دروس نیز ادامه یابد تا مشخص شود آیا این الگو در کل کتاب حاکم است یا صرفاً مختص این بخش خاص از کتاب است.

جدول تحلیل محتوای درس ششم از کتاب جامعه‌شناسی ۲ نیز مانند درس دوم، جملات کتاب را بر اساس دو مقوله‌ی ساختار و عاملیت بررسی کرده است. در این تحلیل، جملاتی که به چارچوب‌های کلان اجتماعی مانند فرهنگ غرب، فرهنگ توحیدی، جهان مسیحیت، حقوق بشر و حقوق فطری اشاره دارند، در دسته‌ی ساختار (کد ۱) قرار گرفته‌اند، درحالی‌که جملاتی که به نقش افراد و گروه‌های خاص مانند نخبگان، آبا کلیسا، هنرمندان، شاهزادگان محلی، پادشاهان و کشیشان معترض می‌پردازند، در دسته‌ی عاملیت (کد ۲) جای گرفته‌اند.

در بخش مربوط به ساختار، فرهنگ غرب به‌عنوان یک نظام فکری و فرهنگی معرفی شده که در طول تاریخ دچار تغییراتی شده است. از جمله نکات مهم، اشاره به فرهنگ یونان و روم باستان به‌عنوان یک فرهنگ اساطیری و تغییرات دوران رنسانس است که در آن، فرهنگ غرب به سمت حذف پوشش دینی و ظهور فلسفه‌های روشنگری حرکت کرده است. همچنین، مفهوم حقوق فطری به‌عنوان مجموعه‌ای از حقوقی که نیازهای معنوی و دنیوی انسان را دربرمی‌گیرد، در مقابل حقوق بشر که در دوران جدید جایگزین آن شده، مورد بررسی قرار گرفته است.

در بخش عاملیت، تأکید زیادی بر نقش نخبگان در تحولات فرهنگی و اجتماعی غرب دیده می‌شود. از جمله، پادشاهان و قدرت‌های محلی که در دوران رنسانس به قدرت بیشتری دست یافتند، هنرمندانی که با تأکید بر جنبه‌های جسمانی انسان به هنر یونانی بازگشتند، و شاهزادگان اروپایی که برای مقابله با کلیسا از کشیشان معترض حمایت کردند. این موارد نشان می‌دهد که کتاب، عاملیت را بیشتر در چارچوب نخبگان و گروه‌های تأثیرگذار بررسی کرده است تا در سطح افراد عادی جامعه.

با توجه به سهم بیشتر جملات مربوط به عاملیت در این درس نسبت به درس دوم، می‌توان گفت که در این بخش کتاب نقش افراد و گروه‌های کنشگر در تغییرات فرهنگی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. این تفاوت می‌تواند نشان‌دهنده‌ی رویکرد متغیر کتاب در پرداختن به ساختار و عاملیت در بخش‌های

جدول ۲-تحلیل محتوای درس ششم: فرهنگ معاصر غرب

صفحه	واحد تحلیل (جملات کتاب)	شاخص	کد
۴۷	فرهنگ یونان و روم باستان فرهنگ اساطیری بود.	فرهنگ غرب	۱
۴۷	در دوران رنسانس، پادشاهان و قدرت‌های محلی فرصت بروز و ظهور پیدا کردند.	نخبگان	۲
۴۷	این رقیبان به دلیل رویکرد دنیوی خود و برای حذف کلیسا به جای انتقاد به عملکرد آبا کلیسا، دخالت دین را در امور دنیوی انکار کردند.	نخبگان	۲
۴۸	هنرمندان دوران رنسانس با بازگشت به هنر یونان، به ابعاد دنیوی و جسمانی انسان اهمیت دادند.	نخبگان	۲
۴۹	شاهزادگان اروپایی به رقابت با کلیسا پرداختند و از حرکت‌های اعتراض‌آمیز کشیشانی حمایت کردند که با قدرت پاپ مخالف بودند.	نخبگان	۲
۴۹	مسیحیان و آبا کلیسا در تعامل با فرهنگ امپراتوری روم، به سمت نوعی دنیاگرایی گام برداشتند.	نخبگان	۲
۵۰	در دوره‌ی رنسانس، فرهنگ غرب برای گسترش خود به سوی حذف پوشش دینی گام برداشت.	فرهنگ غرب	۱
۵۰	فرهنگ جدید غرب با پیدایش فلسفه‌های روشنگری آغاز می‌شود.	فرهنگ غرب	۱

۵۲	حقوق فطری انسان، ابعاد و نیازهای معنوی و دنیوی انسان را مورد توجه قرار می‌دهد.	حقوق فطری	۱
۵۲	به جای حقوق فطری انسان، حقوق طبیعی بشر شکل گرفت.	حقوق بشر	۱

تحلیل محتوای درس یازدهم: بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی

در این بخش، مفاهیم مرتبط با بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی در قالب دو مقوله‌ی ساختار و عاملیت بررسی شده‌اند. ساختار به مفاهیمی مانند بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی، چالش فقر و غنا، حکومت و تأثیرات کلان اقتصادی و اجتماعی پرداخته، در حالی که عاملیت بر نقش بشر، احساس مسئولیت، گروه‌های قومی و اقشار ضعیف تمرکز دارد. این تحلیل نشان می‌دهد که بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی نه تنها تحت تأثیر نظام‌های اقتصادی و حکومتی هستند، بلکه رفتار و اقدامات فردی و گروهی نیز در تشدید یا کنترل این بحران‌ها نقش دارد.

جدول ۳- تحلیل محتوای درس یازدهم: بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی

صفحه	واحد تحلیل (جملات کتاب)	شاخص	کد
۹۱	بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی چالش‌هایی با ابعاد گسترده‌تر و عمیق‌تر هستند.	بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی	۱
۹۲	در بحران اقتصادی قدرت خرید مصرف‌کننده کاهش می‌یابد و کارخانه‌ها تعطیل و کارگران بیکار می‌شوند.	بحران اقتصادی	۱
۹۲	بحران اقتصادی و چالش فقر و غنا هر دو هویت اقتصادی دارند.	هویت اقتصادی	۱
۹۲	چالش فقر و غنا چالش همیشگی، ولی بحران اقتصادی دوره‌ای و مقطعی است.	چالش فقر و غنا	۱
۹۳	آسیب‌های مربوط به فقر و غنا متوجه قشرهای ضعیف است.	قشرهای ضعیف	۲

در این تحلیل، مشخص است که در کتاب جامعه‌شناسی یازدهم، بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی هم به‌عنوان پدیده‌ای ساختاری و هم به‌عنوان عاملی مرتبط با نقش انسان بررسی شده‌اند. این امر نشان می‌دهد که نویسندگان کتاب سعی کرده‌اند بین تأثیرات ساختاری و عاملیت انسانی در ایجاد یا حل بحران‌ها توازن برقرار کنند.

این بخش از کتاب جامعه‌شناسی یازدهم به بررسی انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر بیداری اسلامی در سطح جهانی می‌پردازد. در این تحلیل، دو مقوله‌ی ساختار و عاملیت مورد توجه قرار گرفته است. ساختار شامل مفاهیمی همچون جریان‌های اجتماعی جهان اسلام، جهان توحیدی، انقلاب اسلامی، ارزش‌های اسلامی و سکولاریسم است. در مقابل، عاملیت بر نقش جنبش‌های اجتماعی، امام خمینی (ره) و مردم در شکل‌گیری و پیشبرد انقلاب تأکید دارد.

جدول ۴- تحلیل محتوای درس چهاردهم: انقلاب اسلامی ایران و نقطه عطف بیداری اسلامی

صفحه	واحد تحلیل (جملات کتاب)	شاخص	کد
۱۱۵	انقلاب اسلامی تنها یک انقلاب سیاسی نبود و تمامی انسان ها را مخاطب خود قرار می دهد.	انسان ها	۲
۱۱۶	نخستین بیدارگران اسلامی جنبش هایی را برای اصلاح رفتار حاکمان قاجار به وجود می آوردند.	جنبش	۲
۱۱۶	تعامل عالمان شیعی با قاجار براساس "مقاومت منفی" بود.	مقاومت منفی	۲
۱۱۶	حضور فعال مردم در جنبش تنباکو به تبعیت از علما.	حضور فعال مردم	۲
۱۱۷	جنبش عدالتخانه از آن جهت که ساختار سیاسی جامعه را تغییر می داد یک انقلاب اجتماعی بود.	انقلاب اجتماعی	۲
۱۱۷	عالمان دینی مشروطه را مشروط کردن حاکمیت به احکام الهی می دانستند.	مشروطه	۱
۱۱۷	منورالفکران مشروطه را نوعی حاکمیت سکولار می دانستند.	سکولار	۱
۱۱۹	امام خمینی به عنوان یک مرجع دینی، مردم و عالمان را از موضع مقاومت منفی به فعالیت رقابت آمیز بازگرداند.	امام خمینی (ره)	۲
۱۲۰	انقلاب اسلامی و همه انقلاب های قرن بیستم، جهت گیری ضد استعماری داشتند.	جهت گیری ضد استعماری	۲
۱۲۰	انقلاب اسلامی ایران در کانون قطب فرهنگی جهان اسلام قرار گرفت.	انقلاب اسلامی ایران	۱

هفتمین همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر فوبن (انقلاب پرگزار کننده: بنیاد علمی قانون ساز - آموزش و پژوهش و شبکه پاسداران گرومانشاه - ۸ اسفند ۱۴۰۳)

جدول ۵ تحلیل محتوای کتاب جامعه شناسی ۲

متغیرها	شاخص آماری (فراوانی)	درصد
ساختمان (۱)	۲۴	۶۰٪
عاملیت (۲)	۱۶	۴۰٪
جمع کل	۴۰	۱۰۰٪

با توجه به این نتایج، به نظر می‌رسد که کتاب جامعه‌شناسی ۲ تأکید بیشتری بر ساختارهای اجتماعی، نهادهای و روابط کلان اجتماعی دارد. این موضوع می‌تواند به دلیل رویکرد نظری حاکم بر محتوای کتاب باشد که بر پدیده‌های اجتماعی از منظر کلان‌نگر تمرکز دارد. از سوی دیگر، عاملیت نیز سهم قابل‌توجهی دارد، اما در مقایسه با ساختار، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این توزیع آماری نشان می‌دهد که گرچه عاملیت و نقش کنشگران اجتماعی در کتاب بررسی شده است، اما ساختارهای اجتماعی و نقش آن‌ها در شکل‌دهی به تحولات و روابط اجتماعی اهمیت بیشتری داشته‌اند. این مسئله می‌تواند منعکس‌کننده‌ی یک نگاه ساختارگرایانه در تحلیل‌های جامعه‌شناسی ارائه‌شده در کتاب باشد.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر به تحلیل کتاب جامعه‌شناسی ۲ از منظر مفاهیم عاملیت و ساختار پرداخت. یافته‌های به‌دست آمده نشان داد که ۶۰ درصد از محتوای کتاب بر مفهوم ساختار متمرکز است، در حالی که ۴۰ درصد به عاملیت اختصاص دارد. این آمار بیانگر برتری ساختار بر عاملیت در محتوای کتاب است. با توجه به اینکه عاملیت و کنش‌های انسانی نقش کلیدی در فرایند توسعه اقتصادی-اجتماعی دارند و همچنین با در نظر گرفتن تأثیر عمده‌ی جهان غرب در ایجاد بحران‌های جهانی، ضروری است که در کتاب‌های درسی، به‌ویژه جامعه‌شناسی ۲، به مقوله‌ی عاملیت توجه بیشتری شود. تضعیف نقش عاملیت در آموزش جامعه‌شناسی می‌تواند منجر به درک محدود دانش‌آموزان از تأثیرگذاری فردی و اجتماعی آن‌ها شود و آنان را بیشتر به سمت پذیرش شرایط موجود سوق دهد تا ایجاد تغییر در جامعه. همچنین، یکی از اهداف اساسی جامعه‌شناسی ۲، رسیدن به جامعه‌ی توحیدی و تحقق حیات طیبه است. این هدف بدون در نظر گرفتن نقش انسان، آگاهی، اراده و کنش‌های او در مسیر تحول اجتماعی، دشوار به نظر می‌رسد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که در ویرایش‌های آتی کتاب، مفاهیم عاملیت و نقش فعال انسان در تغییرات اجتماعی و فرهنگی بیشتر مورد تأکید قرار گیرند تا دانش‌آموزان علاوه بر شناخت ساختارهای اجتماعی، نسبت به تأثیرگذاری خود در شکل‌دهی آینده جامعه نیز آگاه شوند.

منابع و مآخذ

- پارکر، جان (۱۳۹۱). ساختاربندی. ترجمه امیر عباس سعیدی پور. تهران: آشیان.
- تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۹۴). درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات بهمن برنا.
- توحیدفام، محمد و حسینیان امیری، مرضیه (۱۳۸۷). تلفیق ساختار در اندیشه گیدنز، بوردیو و هابرماس و تأثیر آن بر جامعه‌شناسی. پژوهش علوم سیاسی، سال ۴، شماره ۳.
- جالی پور، ح. و دیگران (۱۳۸۷). نظریه‌های متاخر جامعه‌شناسی. تهران: نشر نی.
- حیدری، آرش و سجاد سرحدی (۱۳۹۲). دوگانه فرد/جامعه در اندیشه دورکیم: دوگانگی‌های کاذب یا واقعی. جامعه‌شناسی ایران، سال چهارم، شماره ۳.
- ریتزر، جورج (۱۳۸۹). نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه محسن ثالثی. تهران: انتشارات علمی.
- عبدالله پور، رویا و گلنوش نصرتی (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب جامعه‌شناسی براساس عناصر برنامه درس ملی در ارتباط با عرصه‌های چهارگانه (خود، خدا، خلق و خلقت). سومین همایش ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم. دانشگاه هرمزگان.
- گالبی، فاطمه و علی بوداقتی، پروین علی‌پور (۱۳۹۴). مروری تحلیلی بر تلفیق عاملیت و ساختار در اندیشه بوردیو. دو فصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، سال چهارم، شماره ۶.
- نیازی، محسن و آمنه مرتضوی (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل نظریه کنش متقابل نمادین. کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی، تهران، ایران.

لوگو سازمان ها و نهادهای علمی، سیاسی و دولتی حامی معنوی هفتمین همایش ملی بیژوهترهای علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

اکانت اینستا و ایمیل رسمی همایش جهت ارسال مقاله
Ghanonyar@YAHOO.COM ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

۱۴۰۳/۱۲/۰۸
دانشگاه رازی - سالن همایش دانشکده علوم اجتماعی

 معاونت علمی، فرهنگی و اجتماعی
 تحت پوشش خبری صداوسیما

جهت همکاری در برگزاری همایش با دبیر اجرایی تماس بگیرید:
خانم دکتر شهلا رضایی ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵